

Ömer Açıkgöz¹
Eğitim Politikaları Program Danışmanı

BİLGİ EKONOMİSİ İÇİN MESLEKİ EĞİTİM PARADİGMASI

İnsana, evrene, geçmişe ve geleceğe ilişkin bilgi, insan varlığını sürdürdükçe değerini koruyacaktır. İnsanın bilişsel, duyuşsal ve bedensel gelişimine ışık tutan; psikolojik sorunlarının çözümüne katkı sağlayan, evrenin işleyişini ve bu işleyişin insan yaşamıyla ilişkisini açıklayan bilgiler, kalıcı önem taşıyan başlıca bilgi alanlarıdır.

İnsanlar yaşamlarını kolaylaştırmak için var oluşlarından bugüne dek büyük miktarda bilgi üretmişler, bilginin içinde kaybolmamak için dönemin şartlarına uyum sağlayacak ve bilgiyi işleyecek keşiflerde bulunmuşlardır. Tarım toplumunda tarım, hayvancılık ve tarım aletleri ile kırsal yaşam ağırlıkta olmuş; endüstri toplumunda ise madenler, mineraller, kimyasal ve fenni ürünler, makineler, endüstriyel aletler ve şehir yaşamı önem kazanmıştır. Post endüstriyel dönemde ise üretilen, işlenen ve ağlarla paylaşılıp ticarileştirilen bilgiyle donanmış toplum ve akıllı şehirler önem kazanmıştır. Çağımızda bilgi; üretilen, işlenen, paylaşılan ve ticarileştirilen bir hizmete dönüşmüştür.

Dünyanın geldiği bu yeni aşamada internet ve dijitalleşme, yeni bir toplumsal yapının oluşmasını sağlamıştır. Bilgi toplumu olarak tanımlanan bu yapının ekonomisi ise katma değerini fiziksel emekten çok Ar-Ge, yenilikçilik ve veri analitiğine dayalı bilgi üretiminden sağlayan bilgi temelli bir ekonomiye dayanmaktadır. İçinde bulunduğumuz çağı ve gelecek nesilleri bilgi ekonomisi şekillendirecektir. Bu çağda bilgi ekonomisi ve bilgi toplumu kavramları sıklıkla kullanılacaktır. Toplamların bilgi temelli hiyerarşik yapısı küresel rekabette belirleyici olacaktır. Bilgi toplumunun gelişim düzeyi dikkate alındığında, gelecekte toplumların temel, orta ve ileri düzey bilgi toplumları şeklinde sınıflandırılması beklenebilir. Belirleyici ve rekabeti hızlandıran sınıf, ileri bilgi temelli toplum olacaktır. Eğitim düzeyi en yüksek olan toplumlar, ileri bilgi temelli toplumu oluşturacaklardır.

¹ <https://www.tepav.org.tr/ekibimiz/s/1508>

Bu çalışmada ifade edilen bulgular, yorumlar, sonuçlar, öneriler ve görüşler tamamen yazar(lar)ına aittir. TEPAV'ın resmi görüşü değildir. © TEPAV, aksi belirtilmedikçe her hakkı saklıdır.

Bilgi toplumu, kendine özgü düşünceler sistemi ile birlikte yine kendine özgü tutum ve davranış kalıpları da üretecektir. Bu yapıyı oluşturan ve yaygınlaştıran en önemli araçlardan birisi de dijitalleşme düzeyi olacaktır. Dijitalleşme, dünyada iletişimin önündeki tüm kapalı kapıları açacak, insanların ve toplumların diyalogu ve kültürler arası geçişler hızlanacak daha küresel olan bir insan, toplum ve kültür doğacaktır.

Robotlar, otomasyon ve yapay zekâdaki gelişmeler, işlerin ve işlemlerin birçoğunun yeni algoritmalar tarafından yapılacağına işaret etmektedir. Bir toplumda geliştirilen bir teknoloji ve teknik aynı hızla bir ülkeden veya toplumdan bir diğer ülkeye veya topluma serbest ticaret aracılığıyla taşınmaktadır. Bir ürünün dünyanın bir ucundan diğer ucuna taşınması, hava yoluyla en geç 12 saat, deniz yoluyla 90 güne kadar düşmüş durumdadır. Lojistik teknolojisinin gelişimiyle birlikte bu sürelerin daha da kısalacağı öngörülmektedir.

Önümüzdeki yıllar, karmaşık, gelişmiş yeni ağları, yapıları ve teknolojileri oluşturacak ve bu yapıların yönetimini ve restorasyonunu yönetecek beşerî sermaye, kritik hale gelecektir. Otomasyon, dijital ve robotik teknolojiler ile yapay zekâ her bir meslek alanına girecek, bu karmaşık teknolojileri uygulayacak ve yönetecek nitelikli insan kaynağı ön plana çıkacaktır. Tarım ve sanayi toplumu geleneksel mesleki eğitim paradigmasının değişimini; bilgi toplumu veya dijital toplum için gerekli yeni nitelikli insan kaynağı yetiştirme paradigmasını kaçınılmaz kılacaktır.

El becerisinin yanı sıra zihinsel becerilerin belirleyici hâle geldiği bu yeni dönemde, beşerî sermaye anlayışı da dönüşmektedir. Rutin bilgiye dayalı işgücünün yerini; yenilikçi ve yaratıcı düşünebilen, yaşam boyu öğrenmeyi benimseyen, bilgiyi işleyip kodlayabilen, algoritmalar geliştirebilen, değişen koşullara uyum sağlayabilen ve katma değer üretebilen nitelikli insan kaynağı almaktadır. Ayrıca bilginin çoğalmasıyla alan dışı okuryazarlık, önceki zamanlara nazaran daha önemli hâle gelecektir. Önümüzdeki yıllarda beşerî sermayenin sahip olması beklenen temel ve genel niteliklerin aşağıda belirtilen becerilerden oluşacağı öngörülmektedir.

1. Eleştirel düşünme, çıkarım yapma, problem çözme odaklı beceriler,
2. Sistemleri anlama, yorumlama ve kodlama becerileri,
3. Sistem bütünlüğü düşüncesi ile otomasyonun başa çıkamadığı ancak insan zekasına ait ileri düzeydeki bilişsel beceriler,
4. Veri toplama, veri temelli araçları ve otomasyon teknolojileri ile yapay zekâ sistemlerini yalnız başına kullanabilmeyi içeren dijital ve teknolojik beceriler,
5. İnsanların hâkimiyet alanında bulunan disiplinler arası yaklaşımı içeren beceriler,
6. Özgün fikir, estetik ve fonksiyonellik içeren tasarım odaklı yaratıcılık ve yenilikçilik becerileri,
7. Yenilikleri anlayabilme ve yorumlayabilme kapasitesini güçlendirmek için hayat boyu öğrenme becerileri,
8. Sözlü, yazılı iletişim ile grup çalışması becerileri,
9. Yöneticilik ve liderlik, empati ve müzakere becerilerini içeren sosyal ve duygusal beceriler,
10. Yapay zekânın zayıf kalabileceği insan yerine ikame yapamayacağı varsayılan adalet, mahremiyet, şeffaflık ve hesap verebilirlik gibi konularda insanın ayrıcalığını sürdürebilecek etik hakemlik ve sorumluluk bilincine ait beceriler,

11. Belirsizlik ortamında risk alabilme becerileri,

12. Yeni iş modelleri geliştirebilme becerilerini içeren girişimcilik, bağımsız çalışma ve sorumluluk alabilme becerileri,

13. Karmaşık süreçlerde ve risk ortamlarında kişisel dengeyi korumaya yönelik beceriler.

Bu beceriler, daha genel ve kapsayıcı bir çerçevede dört temel yetkinlik alanı altında değerlendirilebilir. Bu sınıflandırma, geleceğin beşerî sermayesinin sahip olması gereken nitelikleri bütünsel bir yaklaşımla ortaya koymaktadır.

A. Nesnel, sayısal ve analitik beceriler,

B. Sosyal ve beşerî beceriler,

C. Psikolojik direnç ve psikomotor beceriler,

D. Etik ve ahlaki beceriler.

Yeni mesleki eğitim paradigmasının bu ana temaları ve bunlara ait alt becerileri içermesi beklenmektedir. Bu becerileri üzerinde taşıyan insan kaynağının niteliği, toplumların bilgi ekonomisindeki gelişmişliğini ve rekabetteki yerini belirleyecektir. Ancak Türkiye'deki mevcut mesleki eğitim sistemi ve paradigma, uygulamada zihinsel becerilerden daha çok el becerilerini öncelemektedir. Mevcut durumda mesleki eğitime akranları arasında görece akademik başarısı düşük olan; okuma, anlama, yorumlama ve sayısal becerileri ile teknolojinin bilimsel ilkelerini kavrama becerileri zayıf öğrenciler yerleşmektedir. Çünkü Türkiye'de akademik başarı ve bilişsel beceri düzeyi en yüksek öğrenciler, merkezi yerleştirme sistemi sonucunda ağırlıklı olarak fen liseleri, sosyal bilimler liseleri, seçkin Anadolu liselerine yerleşmektedir. Meslek okullarının teknik programı hariç meslek programını seçen öğrenciler, liseye geçiş sınavında akademik olarak en düşük başarıya sahip öğrencilerdir. Dolayısıyla Türkiye'deki mevcut mesleki eğitim sistemi yeni paradigmalar bağlamında yeniden ele alınmalıdır.